

Boshistorisch onderzoek in Nederland. Een evaluatie van recent onderzoek en methodische aandachtspunten voor de toekomst

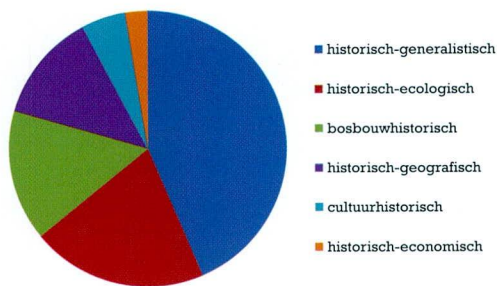
KLAAS BOUWER

Met de toenemende belangstelling voor de erfgoedgeschiedenis is ook de interesse voor de historie van onze bossen in de laatste decennia sterk toegenomen. In de natuur- en landschapsbescherming is eveneens meer en meer het besef ontwaakt dat natuurgebieden en boslandschappen niet alleen een ecologische en esthetische waarde hebben, maar vaak ook een rijke geschiedenis van bezit en gebruik die zichtbaar is in bijzondere cultuurhistorische elementen. Boshistorisch onderzoek wordt zowel voor het beheer en beleid als voor wetenschappelijke of educatieve doeleinden verricht. De publicaties en projecten op dat terrein lopen sterk uiteen; van op een breed geïnteresseerd publiek gerichte boeken en artikelen tot grondige historische onderzoeken waarin ook de sociale, economische en juridische context van vroeger bosgebruik aan de orde komen.

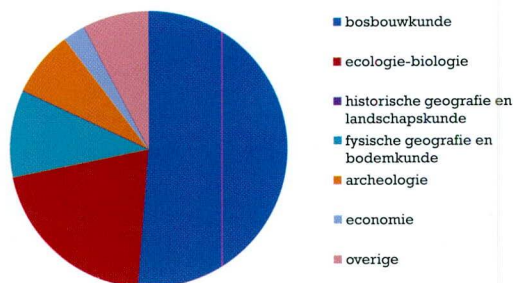
In deze bijdrage wordt op basis van een beknopte evaluatie van het boshistorisch onderzoek in Nederland na 1990 aandacht gevraagd voor een aantal technische, inhoudelijke en methodische verbeteringen. De methodische en inhoudelijke *quick scan* waarmee deze bijdrage begint, betreft een veertigtal publicaties uit de afgelopen twintig jaar. Het zijn projecten en publicaties over bossen in Neder-

land en enkele in Vlaanderen. Uit die inventarisatie en analyse zijn een aantal conclusies getrokken die zowel betrekking hebben op de onderwerpen en thema's als op de methodische en technische aanpak.

Vervolgens wordt ingegaan op de wetenschapsgebieden en benaderingen die tot nu toe een rol spelen bij het boshistorisch onderzoek. Daarin is een onderscheid te maken

§ Karakterisering van 40 boshistorische publicaties, 1992-2012. In de meeste gevallen wordt een generalistische ontwikkeling gegeven die vooral op de historische context van de bosontwikkeling, het gebruik en het beheer is gericht.

§ Disciplines van 46 onderzochte boshistorische publicaties zijn opgetreden. Bosbouwkunde, ecologie en biologie zijn sterk in de meerderheid.

tussen het meer monodisciplinaire natuur- en gammawetenschappelijk gerichte onderzoek (ecologie, bosbouwkunde, rechten en geschiedenis) en de meer integrale, multidisciplinaire benaderingen, zoals de historische geografie en de landschapsbiografie. In het derde deel van deze bijdrage komen enkele contouren van een methodische verdieping en verbreding van boshistorisch onderzoek vanuit de historische geografie aan de orde. Afsluitend volgen enkele aandachtspunten en aanbevelingen voor boshistorisch onderzoek.

EVALUATIE VAN BOSHISTORISCHE ONDERZOEKS- PROJECTEN EN PUBLICATIES 1992-2012

Als ondergrond van mijn verhaal gebruik ik een inventarisatie en analyse van verslagen en artikelen over boshistorisch onderzoek van de afgelopen twintig jaar in Nederland en Vlaanderen. Hierbij versta ik onder boshistorisch onderzoek historisch onderzoek dat als materieel object het bos heeft. Dat is natuurlijk logisch, maar weinig zeggend. Het onderzoek kan uitsluitend over één bosgebied gaan, het kan ook betrekking hebben op een bos als deel van een bepaald landschap of natuurgebied, of over een bepaald aspect gaan (ecologisch, economisch et cetera); het kan worden bedreven vanuit één of meer disciplines en het kan betrekking hebben op meerdere bossen in een regio.

De selectie van boshistorische onderzoeken die voor deze bijdrage zijn bekeken, vormt een bont geheel, van projecten voor opdracht-onderzoek voor het bos- en natuurbeheer en -beleid, wetenschappelijke onderzoeken (bijvoorbeeld universitaire scripties) tot publicaties die op een breed geïnteresseerd publiek gericht zijn. De resultaten van de analyse van de circa 40 publicaties vat ik samen in zes conclusies.

In de eerste plaats is gekeken naar de *wetenschappelijke benadering* waarmee de onderzoeken zijn te karakteriseren. Bijna de helft daarvan heeft een historisch-generalistische inhoud. Daarnaast bestaat het onderzoeksmateriaal uit een afnemend aantal historisch-ecologische, bosbouwhistorische, historisch-geografische, en cultuur- en economisch-historische publicaties.

In de historisch-generalistische publicaties wordt de ontwikkelingsgang van het bos beschreven, vooral qua samenstelling, gebruik en beheer. Voor die ontwikkeling worden verklaringen gegeven die meestal uit één of twee factoren bestaan. Dat zijn geen diepgaande analyses van oorzaken en omstandigheden, maar kunnen getypeerd worden als indicatief. Vooral als dit soort publicaties een op een breed publiek gericht informatief en educatief doel of een beleidsdoelstelling heeft, komen de achterliggende verklarende sociaal-

De meeste bestudeerde bosgebieden liggen in Oost-Nederland. Hier het uitzicht van het Kops Plateau bij Nijmegen (foto: Bert van As).

economische, rechterlijke of natuurlijke factoren meestal niet aan de orde. Bijvoorbeeld, als een publicatie over de 19e-eeuwse vervanging van eikenhakhout door naaldbos gaat, wordt alleen de groeiende markt voor mijnhout genoemd, niet de daaraan ten grondslag liggende omstandigheden, zoals industriële innovatie, particulier ondernemerschap en verbeterde vervoersmogelijkheden.

De tweede conclusie betreft de wetenschappelijke *disciplines* waarin de onderzoekers of auteurs zijn opgeleid en gespecialiseerd. Meer dan een derde deel van de onderzoekers heeft een bosbouwkundige opleiding gehad. Verder zijn biologen, ecologen, enkele fysisch-geografen en archeologen in de onderzoekerspopulatie vertegenwoordigd. Het grote aandeel van vooral Wageningse bosbouwkundigen kan voor een deel samenhangen met de gerichtheid van het onderzoek op beleid en beheer. Dit verklaart wellicht ook het historisch-generalistische karakter van nogal wat publicaties. Een groot deel ervan is, zoals we nog zullen zien, ook niet gebaseerd op archiefonderzoek. Dat kan liggen aan de omstandigheid dat bosbouwkundigen als bètawetenschappers niet zo vertrouwd zijn met methodisch en technisch verantwoord historisch onderzoek. Het zal ook te maken hebben met de nodige tijdsinvestering; archiefonderzoek vraagt veel tijd en aandacht. Daar komt nog bij dat beheers- en beleidsstudies vaak uit de snelkookpan moeten komen, bijvoorbeeld vanwege financiële deadlines.

Daarmee hangt de derde constatering, die slaat op de *gebruikte bronnen*, samen: boshistorische onderzoekers en publicisten maken vooral gebruik van literatuur, kaarten en foto's, soms van mondelinge informatie (oral history). Minder dan de helft van de auteurs heeft voor zijn of haar onderzoek archiefmateriaal gebruikt, en dan nog vaak alleen van secundaire aard, dat dus is ontleend aan al gepubliceerde gegevens. Dit tekort aan archiefonderzoek is problematisch, zeker als het gericht is op toepassing in het bosbeheer. Men kan niet op een verantwoorde wijze een

§ Houtwal bij Westermeerwijk, Berg en Dal. Van deze in 1774 aangelegde wal zijn de maatvoering en aanlegvereisten nauwkeurig omschreven (Archief klooster Sint Agatha, inv. nr. 1058; foto Inge Diepen).

houtwal herstellen of reconstrueren als de archivalische informatie over de toegepaste maatvoering en beplanting niet is nagespeurd en gebruikt. Anders is het risico van pseudo-historische reconstructies groot. Dergelijke elementen, zoals nagemaakte houtwallen en hagen, dragen bij aan de cultuurhistorische verrommeling in plaats van aan de verrijking van bos en landschap.

Veldwerk, zowel archeologisch, historisch-geografisch als ecologisch, is ook een vereiste voor goed historisch bosonderzoek. Niet uit alle onderzoeken blijkt of inventarisatie en analyse in het veld wel of niet is uitgevoerd. Hoewel het veldwerk van boshistorische elementen voor grotere bosterreinen veel tijd kost, is het vooral bij beheersgericht onderzoek een must, en ook voor projecten die bedoeld zijn voor educatie en publieksvoor-

lichting (Janssen, Van Benthem en Boosten, 2012).

De vierde conclusie slaat op een gebrekkige of ontbrekende *probleem- en vraagstelling* en op het gemis aan een *methodisch kader* waarin de lezer het onderzoek of de publicatie kan plaatsen. In minder dan de helft van de onderzochte publicaties wordt daar aandacht aan besteed. Natuurlijk wil de lezer van een populair-wetenschappelijk artikel of boek niet opgezadeld worden met een droge methodisch-theoretische inleiding. Maar een aanduiding van de visie van de auteur op zijn onderwerp en de vragen die worden gesteld kan alleen maar nuttig zijn als richtsnoer voor de geïnteresseerde lezer.

Als we in de vijfde plaats naar de *geografische spreiding* van bestudeerde bossen en bosgebieden kijken dan valt de overheersende positie van de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug op, Oost-Nederland en Drenthe zijn minder bedeed, evenals Zuid-Limburg en Noord-Brabant. Gerekend naar de spreiding van het Nederlandse bosareaal klopt dit wel ongeveer, maar het is opvallend dat de bosomelementen van Friesland, Groningen en het Hollandse duingebied zwak of geheel niet zijn vertegenwoordigd.

Als zesde en laatste punt: wat betreft de in de publicaties genoemde *lacunes en aanbevelingen* wordt door de onderzoekers en auteurs vooral de behoefte aan integrale gebiedsvisies waarvan het bos een onderdeel vormt naar voren gebracht. Daarmee kunnen vooral beleidsinstanties ook beter uit de voeten dan met kleine, van hun omgeving geïsoleerde boshistorische onderzoeken. Vlaamse onderzoekers noemen onder meer de behoefte aan een nationale database voor bosgeschiedenis. Ik denk dat zoiets in Nederland ook nuttig zou zijn voor onderzoek en beleid. Maar daarvoor moeten er wel meer, en over het land gespreide, gebiedsgerichte boshistorische onderzoeken worden verricht om tot een enigszins compleet overzicht te komen. Ook wordt gepleit voor meer vergelijkend en landsgrensoverschrijdend onderzoek en voor meer

aandacht voor de cultuurhistorische waarden van bosrelicten in het ruimtelijk en natuurbeleid en -beheer.

GEBRUIKTE WETENSCHAPPELIJKE BENADERINGEN

Bij de *historisch-generalistische* opzet wordt de geschiedenis van een bos als een *chronologisch verhaal* gepresenteerd, met een uitleg en verklaring van opvallende kenmerken. Dat geldt zowel voor de studie van bosbouwkundige ontwikkelingen (bijvoorbeeld met als object de bosbouwkundige kennis, de bosbouwtechnieken of de boomsoorten) als voor meer generalistische beschrijvingen van een bosgebied, waarin de ontwikkeling van het areaal, boomsoorten, houtproductie en bezitsvormen aan de orde komen.

Een belangrijk punt bij dit soort vooral beschrijvend onderzoek is: tot hoe ver moet de verklaring gaan? Gaat het alleen om de meest relevante factor of ook (en vooral) om de daarachter liggende omstandigheden? Bijvoorbeeld bij de introductie van nieuwe boomsoorten in de 18e eeuw: volstaan we met het benoemen van de voortrekkers bij deze vernieuwing of gaan we ook na waarom ze dat waren en waarom in het ene gebied wel en in het andere geen innovaties zijn opgetreden? In een wetenschappelijke analyse is uiteraard een meer diepgaande verklaring nodig, in een populaire, publieksgerichte publicatie kunnen we meer aan de oppervlakte blijven. Bij beleidsgericht onderzoek moeten we aan de hand van de doelstelling en de daarop geënte onderzoeksvragen goed nagaan welke informatie wel en niet relevant is.

Een ander, meer praktisch probleem bij de chronologie is dat de data voor het samenstellen van een complete, doorgaande chronologie soms ontbreken. Prehistorische en middeleeuwse gegevens over bossen en bosgebruik zijn voor Nederland en Vlaanderen schaars. Voor de 17e tot de 19e eeuw beschikken we wel over veel informatie, vooral van domeinbossen en geestelijke goederen. Onderzoek naar bossen van particuliere landgoederen is alleen goed uit te voeren als er een familiearchief

§ Rond 1800 was het Filosofendal, nabij Berg en Dal, een kaal gebied. Daarna werd actief aan bosbouw gedaan. Na verwaarlozing hebben veel boomsoorten zich door het gebied verspreid (foto: Bert van As).

met gegevens over het bosbeheer is bewaard. Voor de 19e eeuw hebben we uiteraard de beschikking over de kadastrale kaarten en oorspronkelijke aanwijzende tafels, en na omstreeks 1900 komen de archieven van Staatsbosbeheer en de natuurbeschermingsorganisaties in aanmerking. Dataschaarste leidt ertoe dat we vaak met min of meer gevulde historische dwarsdoorsneden moeten werken: uit de middeleeuwen, een van halfweg de 17e eeuw, de 18e eeuw, enzovoort.

Een ingrijpend verschil met historisch onderzoek van zo'n twintig jaar geleden is de grootschalige digitalisering van archiefinventarissen. Ook komen steeds meer gescande archiefstukken beschikbaar. In Nederland staan de historische onderzoeker thans van rond de 80 deelnemende archiefdiensten meer dan 75 miljoen beschrijvingen van archiefstukken ter beschikking (www.archieven.nl).

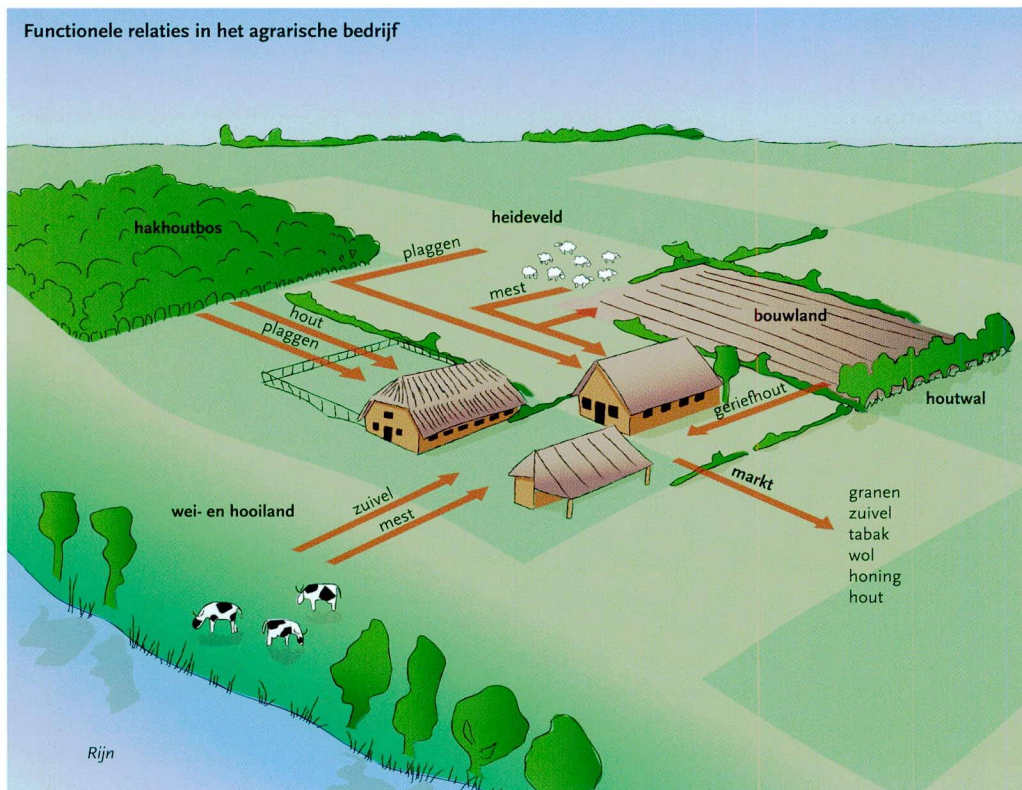
Als tweede benadering noem ik de *historische ecologie*. Dit wetenschapsgebied is erop gericht, de vroegere wisselwerking tussen biotische en abiotische landschapsfactoren na te gaan, om op die wijze een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de *past ecology* van het bos. Dat is niet gemakkelijk doordat het bos-ecosysteem een gecompliceerd en intern gerelateerd stelsel is van fysische, ecologische en antropogene factoren (Östlund en Zackrisson, 2000). De belangrijkste gegevens hiervoor zijn dendrochronologische data, pollenanalytisch materiaal en archeologische vondsten. Ook door de beperkte beschikbaarheid van prehistorische en middeleeuwse data in tijd en ruimte moet het beeld van vroegere ecologische situaties vaak vaag en verbrokken blijven (Swetnam e.a., 1999; Millar e.a., 2007). Zelfs uit een vrij recente periode als de 19e eeuw zijn betrouwbare data over bijvoorbeeld de samenstelling en verspreiding van de Nederlandse flora of over de natuurlijke waterhuishouding zeer beperkt.

Antropogene factoren beïnvloeden het bos-ecosysteem intern via allerlei relaties. Hiermee bedoelen we de effecten van onbewuste of bewuste ingrepen vanuit het sociaal-eco-

nomische systeem: houtproductie, beweiding, strooiselwinning, introductie van exoten, bosbranden et cetera. In de 20e eeuw zijn daarbij gekomen de vaak ingrijpende invloed van de aanleg van wegen en woongebieden, ontwatering door drinkwaterwinning of verhoging van waterpeil voor natuurontwikkeling.

De historische boscologie heeft sinds de jaren '80 van de vorige eeuw een nieuwe positie gekregen als toeleverende discipline aan het historische milieuonderzoek ofwel de milieugeschiedenis, maar anderzijds ook voor het onderzoek naar de huidige klimaatveranderingen (Anderson, 2000; Nabuurs en Hommel, 2011). De effecten van vroegere klimaatveranderingen op de ontwikkeling en de soortensamenstelling van bossen kunnen ons inzicht geven in de gevolgen van de huidige klimaatveranderingen. De vraag hierbij is in hoeverre historische situaties goed zijn te transponeren in de tijd. Maar dat is meteen ook een vraag van *elk* historisch onderzoek. De derde methodische benadering is die van de toepassing van de *landschapsbiografie* in het boshistorisch onderzoek. Dit onderzoeksmodel is afkomstig uit de antropologie van de materiële cultuur en de culturele geografie. In de samenleving leiden objecten, net zoals mensen, een 'sociaal' leven door hun inbedding in het handelen en denken (Hidding e.a., 2001, Kolen, 2007). In de 'Groningse school' van de landschapsgeschiedenis gebruikt men dit model als onderzoekskader (Spek, 2008; 2012). Spek omschrijft een bosbiografie als 'een beeldrijk document waarin de langetermijngeschiedenis van het bosgebied vanuit allerlei cultuurhistorische en ecologische bronnen op inspirerende wijze wordt belicht' (Spek, 2012, p. 29).

Centraal in de landschapsbiografie staat het 'lagenmodel' waarin de natuurlijke onderlagen (bodem, water, flora, fauna) in nauwe relatie staan met de antropogene lagen (elementen van wonen, werken en recreëren, cultuur en beleving, kortom de maatschappelijke leefomgeving). De landschapsbiografie gaat

Tot de 20e eeuw was in grote delen van Nederland het bos een integraal onderdeel van het agrarisch systeem (Tekening: Maarten Slooves. Uit: Klaas Bouwer, *Voor profijt en genoeg*. De geschiedenis van bos en landschap van de Zuidwest-Veluwe. Utrecht 2008, p. 205).

uit van een sterk multidisciplinaire inzet, waarbij de integratie van bodemkundige, archeologische, paleobotanische, historische en naamkundige gegevens centraal staat. Veel aandacht krijgt hierbij de verticale relatie-structuur tussen de verschillende lagen. Bij de toepassing van deze benadering in het historische bosonderzoek zijn een paar kritische kanttekeningen te maken. In bossen, net zoals in een landschap, zijn de tijdlagen geen gehelen, maar bestaan elk voor zich uit meerdere 'tijd-brokken' uit verschillende perioden. Die zullen bij elk bos hun eigen invulling hebben. De diepste ondergrond van een bos is continu, naar boven toe zijn meer kortstondige en verbrokkelde elementen uit verschillende perioden vast te stellen, zoals de strooi-

sellaag en de onderbegroeiing. De boomlaag varieert in Nederland, afhankelijk van de periode en wijze van het bosbeheer, meestal uit de 19e eeuw tot enkele decennia geleden. Maar ook deze laag is meestal niet één geheel, maar samengesteld uit percelen en perceelsstukken uit verschillende perioden waarin uiteenlopende fysieke ingrepen (hakhout, plenterbos, brand) een rol hebben gespeeld.

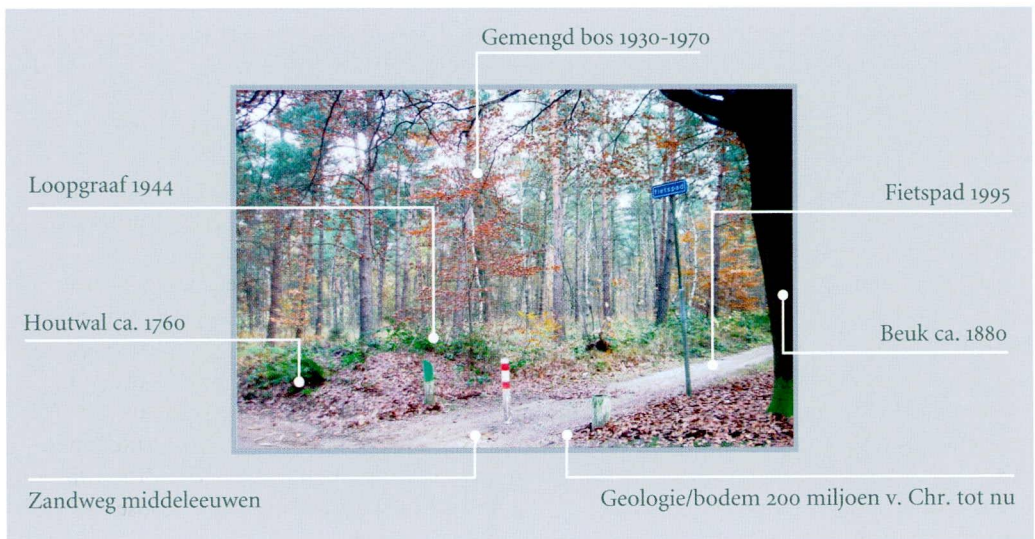
Aan elk door de mens aangebracht of veranderd element liggen dus specifieke beslissingen en ingrepen ten grondslag. Die zijn ook op verschillende schaalniveaus werkzaam geweest. Bijvoorbeeld, een houtwal kan door een besluit van de Staten van Gelderland in de 18e eeuw zijn aangelegd, maar ook door gezamenlijke boeren in een bosmarke. Gebruiks-

veranderingen spelen eveneens een rol. Een lokaal bospad dat in de 16e eeuw door lokaal verkeer is ontstaan, kan later in eigendom en gebruik zijn gekomen bij een grootgrondbezitter, en nog weer later door Staatsbosbeheer zijn overgenomen en voor mountainbikers bestemd.

Als we de landschaps- of bosbiografie vergelijken met de historisch-geografische benadering, dan blijkt dat de verschillen niet zo groot zijn. In de historische geografie probeert men immers ook om op multidisciplinaire wijze de 'past geography' van een gebied bloot te leggen. Maar een essentieel verschil tussen de twee benaderingen is mijns inziens wel, dat er in de landschapsbiografie te weinig aandacht voor het horizontaal-ruimtelijke schaalniveau is waarop die biografie wordt samengesteld en teveel de nadruk wordt gelegd op de verticale relatiestructuur (zie ook Vogelaar, 2012, pp.12-20). Hierbij is op te merken dat de term 'biografie' ook minder gelukkig is, omdat een landschap als geheel, of een bos, geen organisch geheel is. Het heeft dus als zodanig ook geen biografie, maar een ontwikkeling van een geheel van elementen die ten

dele hun eigen historie hebben onder invloed van uiteenlopende effecten. Een landschap is vooral een visueel, geen organisch geheel. De verbrokkeling van onze landschappen en ook van bosgebieden is in de 19e en vooral in de 20e eeuw steeds sterker geworden. De leden van een boerengemeenschap gebruikten vroeger, in elk geval vóór de 18e eeuw, het landschap of bos in hun directe omgeving en hadden daar een specifiek beeld van. Daarna zijn door de veranderde bezitssituatie (de opheffing van de marken) en door agrarische, bosbouwkundige en sociaaleconomische ontwikkelingen de effecten vanuit hogere schaalniveaus sterker geworden en zijn landschappen en ook bossen steeds meer verworden tot verbrokkelde complexen.

In de vierde methodische benadering, die van de *historische geografie*, nemen de externe natuurlijke en maatschappelijke effecten die op de ontwikkeling van een bosgebied van invloed zijn een essentiële plaats in. Het ruimtelijke perspectief is immers de essentie van de geografie. Bij natuurlijke lange afstands-effecten kunnen we denken aan klimaatveranderingen, grondwaterstromen,

Een bos, evenals een landschap, bestaat uit elementen van verschillende 'tijdlagen' die elk een specifieke geschiedenis en oorzaken van hun ontstaan hebben.

verspreidingsprocessen van planten en dieren. Grensoverschrijdende maatschappelijke ofwel sociaaleconomische invloeden, van ver buiten het bosgebied, komen al vanaf de prehistorie voor. Denk aan het kappen van bos voor de Romeinse pannen- en steenbakkerijen of de kaalslag van de mediterrane bossen voor de scheepsbouw, en de middeleeuwse brandhoutproductie voor de op export gerichte Veluwe ijzerindustrie (Joosten, 2004). Een bos dat in de 16e tot de 19e eeuw voor de lokale of regionale brandhoutvoorziening, beweiding of strooiselwinning diende, krijgt in de 19e eeuw een houtexportfunctie voor een veel groter gebied. Daar zijn sinds de snelle groei van verkeer en vervoer nog bijgekomen de recreatie en na omstreeks 1980 ook de natuurontwikkeling. Door de complexe relaties *binnen* het bosesysteem en de relatief lange tijdschaal van de veranderingen daarin, zijn juist de *maatschappelijk* gegenereerde processen van ingrijpende betekenis. Of zoals de Engelse historisch-geograaf Williams het heeft uitgedrukt: *Nowhere in the natural world are the nature-culture relationships more evident than in the forest* (Williams, 2000, p. 36). De historische geografie heeft zelf al een lange wetenschappelijke ontwikkeling door-gemaakt. Begonnen als een brede opvatting van de combinatie tussen landschap en geschiedenis, is sinds de jaren '50 van de vorige eeuw steeds meer aandacht gekomen voor culturele, politieke en ideologische factoren die de ontwikkeling van een landschap en ook van een bosgebied bepalen (Butlin, 1993). In de historische geografie staan de begrippen plaats (locatie), ruimte, tijd en schaal centraal. Kort gezegd is een bos in deze opvatting een deel van een tijd-ruimtelijke orde die op diverse schaalniveaus, afhankelijk van de tijd, tot stand komt en voortdurend verandert. En het tempo waarin de extern veroorzaakte veranderingen plaats vinden is steeds hoger geworden. In dit verband mag ik er nogmaals op wijzen dat juist in de afgelopen decennia, terwijl de aandacht voor cultuurhistorie zowel bij het publiek als bij het beleid sterk is

gegroeid, de historische geografie als vakgebied aan de Nederlandse universiteiten juist gemarginaliseerd is. Misschien is de land-schapsgeschiedenis zoals die nu in Groningen de vleugels uitslaat een voorbode van een herleving.

AANDACHTSPUNTEN VOOR DE TOEKOMST

Een aantal aandachtspunten en aanbevelingen voor toekomstig boshistorisch onderzoek heeft betrekking op breed omschreven terreinen, niet op specifieke projecten. Voor een deel zijn die van betekenis voor onderzoek ten dienste van beleid en beheer, voor een deel ook voor wetenschappelijk gericht onderzoek. De scheidslijn daartussen is evenwel arbitrair: wat een puurwetenschappelijke studie van kennis om de kennis is, kan toch op een bepaald moment van pas komen voor beleid en beheer.

Wat betreft datamateriaal is het ten eerste belangrijk dat boshistorisch onderzoek meer gebruik gaat maken van *archiefbronnen*, zoals hiervoor is vastgesteld.

Een verdieping van de *methodisch-technische* opzet van het onderzoek is aan te bevelen.

Dit betekent dat we goed moeten kijken hoe we een onderzoek precies opzetten en welke methodische benadering het meest geschikt is om de beoogde resultaten te bereiken. De oriëntatie moet hierbij verder reiken dan de bosgeschiedenis op zichzelf, maar zou ook naar de samenwerking met, en zoveel mogelijk naar integratie van inzichten uit andere disciplines moeten streven.

De bosgeschiedenis in brede zin zou meer aandacht moeten krijgen als *toelevering naar gebiedsvisies, omgevings- en bestemmingsplannen* en andere planvormen. Nu worden nog te vaak alleen de ecologische waarden van een gebied geïnventariseerd en meegenomen in de planvorming, maar blijven cultuurwaarden van historisch waardevolle boselementen buiten beschouwing.

Meer aandacht voor de *sociale en economische positie van boseigenaars en gebruikers en hun invloed op het bosbeheer*. Hierop sluit onder-

§ Berkensingel
Eperholt (foto:
Patrick Jansen).

zoek aan naar de plaats die het bosbeheer en -gebruik in het agrarische systeem en in de ontwikkeling van de economie van een regio hebben ingenomen (Ernst, 2000).

Meer vergelijkend geografisch onderzoek verrichten naar bossen op regionale, nationale en internationale schaal. Zoals ook uit onze analyse van recente Nederlandse en Vlaamse publicaties is gebleken, hebben veruit de meeste onderzoeken betrekking op relatief kleine bosenheden. De kennis daarvan zou in een nationale database kunnen worden samengebracht. Uit vergelijkend onderzoek, ook over de landsgrenzen heen, kunnen beter gefundeerde conclusies worden getrokken. Om dit te concretiseren kan bijvoorbeeld een vergelijkend historisch onderzoek naar Nederlandse, Vlaamse en Franse domeinbossen interessant zijn.

Onderzoek naar de *historische ecologie van bossen* en van de invloed die diverse vormen van bosgebruik (zoals hakhout, beweiding en strooiselwinning) op de boscologie hebben uitgeoefend.

De Duitse boshistoricus Selter heeft aandacht gevraagd voor de *sociaal-historische analyse van bosbezits- en gebruiksvormen in het kader van maatschappelijke verdelingsconflicten* (Sel-

ter, 1997). De toe-eigening en monopolisering van aandelen in gezamenlijke boerenbossen door de 18e-eeuwse adellijke elite, zoals De Rijk heeft beschreven voor Ede, is hiervan een voorbeeld (De Rijk, 1997). Sociologische theorieën over machtsverdeling en belangenstrijd kunnen ons bij onderzoek naar deze praktijken van eigendom en gebruik van nut zijn. De strijd om hulpbronnen (het bos als ‘resource’), speelt zich af binnen een sociale arena en voor elke resource gebeurt dat in een specifiek veld. Op dit veld hebben de actoren en belangengroepen de beschikking over verschillende soorten kapitaal: financieel-economische, sociaal-culturele en juridische middelen als ook symbolisch (aanzien, prestige) kapitaal (Jenkins, 1992, pp. 84-86). Ook moderne sociaalwetenschappelijke benaderingen van beleidsanalyse kunnen gebruikt worden bij dit soort boshistorisch onderzoek (Arts, 2012).

Forest history in the Netherlands: an evaluation of recent research and methodological recommendations for the future

For this article firstly 40 recent publications and projects in the Netherlands and some in Flanders were evaluated. It appeared that for most publications a general historical approach was

used, without a more fundamental historical analysis of the forest development. A shortcoming of many publications is also that no or scant use was made of archives.

Secondly, the main approaches that are used nowadays in forest history are elaborated upon. Besides the general historical approach, historical ecology, landscape biography and historical geography are used as methodological frameworks for research. The author prefers the last approach as it offers the most comprehensive and useful perspective for the research of forest history.

In conclusion some recommendations for the future are presented, the most important being: more attention for the methodological structure, a better use of archives and more attention for the social and economic aspects of historical ownership and use of forest.

LITERATUUR

- ANDERSON, C. (2000). Changing roles of the Forest History Society; new approaches to environmental history in North America. In: M. AGNOLETTI EN S. ANDERSON (RED.), *Methods and approaches in forest history*. IUFRO series nr. 3. Wallingford/New York, CABI Publishing, pp. 21-28.
- ARTS, B. (2012). Forest policy analysis and theory use: overview and trends. In: *Forest Policy and Economics*, pp. 7-13.
- BUTLIN, R.A. (1993). Historical geography in the second half of the twentieth century. In: R.A. BUTLIN ET AL., *Historical Geography: through the gates of space and time*. London, Edwin Arnold.
- ERNST, C. (2000). How professional historians can play a useful role in the study of interdisciplinary forest history. In: M. AGNOLETTI EN S. ANDERSON (RED.), *Methods and approaches in forest history*. IUFRO series nr. 3. Wallingford/New York, CABI Publishing, pp. 29-34.
- HIDDING, M., J. KOLEN EN T. SPEK (2001). De biografie van het landschap. Ontwerp voor een inter- en multidisciplinaire benadering van de landschapsgeschiedenis en het cultuurhistorisch erfgoed. In: J.H.F. BLOEMERS, M.H. WIJNEN (RED.), *Bodemarchief in behoud en ontwikkeling: de conceptuele grondslagen*. Den Haag, NWO.
- JANSSEN, P., M. VAN BENTHEM EN M. BOOSTEN (2012). *Bosgeschiedenis en erfgoed; handreikingen voor (veld) onderzoek*. Utrecht.
- JENKINS, R. (1992). *Pierre Bourdieu*. London.
- JOOSTEN, I. (2004). Technology of early historical iron production in the Netherlands. *Geoarcheological and Bioarcheological Studies* 2 (Amsterdam: VU).
- KOLEN, J.C.A. (2005). *De biografie van het landschap; drie essays over landschap, geschiedenis en erfgoed*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- MILLAR, C. I., N.L. STEPHENSON EN S.L. STEPHENS (2007). Climatic change and forests of the future; managing in the face of uncertainty. In: *Ecological Applications*, 17 (8), pp. 2145-2151.
- ÖSTLUND, L. EN O. ZACKRISSON (2000). The forest history of boreal Sweden, a multidisciplinary study. In: M. AGNOLETTI EN S. ANDERSON (RED.), *Methods and approaches in forest history*. IUFRO series nr. 3. Wallingford/New York, CABI Publishing, pp. 119-138.
- RIJK, J. DE (1997). *De geschiedenis van het Edese Bos*. Wageningen, WUR.
- SAMUELS, M.S. (1979). The biography of landscape. Cause and culpability. In: D.W. MENIG ET AL. (RED.), *The interpretation of ordinary landscapes*. New York/ Oxford, Oxford University Press, pp. 33-47.
- SELTER, B. (1997). Forstgeschichte und Umweltgeschichte. In: *Westfälische Forschungen*, 40, pp. 547-603.
- SPEK, T. (2012). *Biografie van het bos*. In: M. HOST, L. RUESEN EN R. TERHÜRNE, *Bos 4D. Naar integratie van tijd, schaal en ontwerp in het bosbeheer*. Wageningen, pp. 26-29.
- SWETNAM, T.W., C.D. ALLAN EN J.L. BETANCOURT (1999). Applied historical ecology; using the past to manage the future. In: *Ecological Applications*, 9, pp. 1189-1206.
- VOGELAAR, E. (2012). *Bosgeschiedenis van het oude duinlandschap, in politiek, sociaal en economisch perspectief*. Delft/Wageningen.
- WILLIAMS, M. (2000). Putting 'flesh on the carbon based bones' of forest history. In: M. AGNOLETTI EN S. ANDERSON (RED.), *Methods and approaches in forest history*. IUFRO series nr. 3. Wallingford/New York, CABI Publishing, pp. 35-46.